

John Lewis Gaddis: The Cold War: A New History.

1st ed. New York: The Penguin Press, 2005, 333 stran, ISBN 1-59420-062-9.

Autor recenzované práce, který se na Yaleské univerzitě věnuje americké zahraniční politice v souvislosti s tématem studené války, patří k předním americkým historikům, o čemž svědčí řada jeho monografií (*Gaddis, 1972; Gaddis, 1982; Gaddis, 1987 a další*). Již publikace z roku 1997 (*Gaddis, 1997*) zahrnuje nové poznatky, které autor získal díky částečnému otevření archivů SSSR a dalších postkomunistických zemí v roce 1990. Tím bych se chtěl hned na začátku zmínit o záslužné práci v této oblasti, kterou během své patnáctileté existence vykonal *Cold War International History Project*, zřízený v roce 1991 ve *Woodrow Wilson International Center for Scholars* ve Washingtonu, D.C., jenž se významnou měrou postaral o zpřístupnění řady materiálů z archivů postkomunistických zemí, které autor také využíval.¹

Recenzovaná práce se snaží o jiný přístup a materiálově vychází z autorových bohatých znalostí také amerických archivů. Jejím hlavním cílem je poskytnout nové generaci studentů *celkový pohled* na období studené války, protože mnozí ke studiu tohoto období přistupují na stejné úrovni jako například ke kapitolám z dějin americké revoluce. Hlavním Gaddisovým záměrem bylo napsat pro mladou generaci *stručný přehled* o tomto složitém problému, o němž navíc vlivem dřívější literatury a různých názorů i v USA existuje mnoho jednostranností a nepřesností, které stále čekají na nápravu a doplnění.

V recenzované práci z listopadu 2005 J. L. Gaddis rozdělil tematiku do sedmi kapitol, v nichž tematicky shrnul otázky, které podle jeho názoru ovlivnily podstatu studené války. Ve struktuře výkladu se prolíná rozbor tematický s chronologickým.

Inspirací při zpracování této tematiky Gaddisovi zřejmě byla *vize rozděleného světa a totality*, kterou jako předobraz skutečné studené války našel v knize Georga Orwella,² jak uvádí v předmluvě ke své práci. Vlastní porovnání skutečné historie s románovou vizí autor bere filozoficky jako víru v člověka a v dobro, a to s tím rozdílem, že v práci mu znalost reality dovolila na rozdíl od Orwella zvolit nakonec optimistické vyústění původního strachu z totality v naději pro lepší budoucnost světa. Přitom se mi v jeho pracích nikde nepodařilo zjistit, zda bývalé komunistické země osobně navštívil. Zřejmě své poznatky o tomto světě čerpal z dokumentů, z literatury, z diskuzí se studenty a s kolegy, kteří je na vlastní oči viděli (*viz Gaddis, 1997, s. VIII; Gaddis, 2005, včetně bibliografie obou děl*).

Prvou část své knihy autor věnoval otázkám, které zřejmě pokládá za hlavní důvody vzniku studené války. Je to problém *ztráty vzájemné důvěry* obou mocností a *ideologický systém*, jenž měl odůvodnit stanoviska obou stran. Konkrétně (*Gaddis, 2005, s. 18 a následující*) to byly již za války diskuze o dlouhých přípravách a odkládání realizace druhé fronty v západní Evropě, kterou Stalin požadoval již v roce 1942 vzhledem ke kritické situaci na východní frontě. Za vážné narušení důvěry během války SSSR pokládal utajení projektu výzkumu a výroby jaderné zbraně (*Gaddis, 2005, s. 25*) ze strany Západu, ačkoli sovětská špionáž měla o nich informace již v roce 1942. Naopak ke konci války zjištěná existence rozsáhlé špionáže ze strany sovětského spojence již za války velmi rozhořčila Američany.

Požadavky Sovětského svazu na dodávky vojenské pomoci ze Spojených států, zvláště výše a druh dodávek spojenců, kontrastovaly s jejich utajováním nejen před sovětským obyvatelstvem, ale i dlouho po válce před cizinou (zvláště před satelitními zeměmi). Přitom žádosti o povolení letecké přepravy při pokusech o přímé dodávky spojenecké vojenské pomoci odboji na okupovaných územích v posledním období druhé světové války SSSR přímo sabotoval (Varšavské povstání, Slovenské národní povstání). O tom se však Gaddis nezmiňuje.

Dalším diskutovaným problémem byly představy o *sférách mocenského vlivu* po válce (*Gaddis, 2005, s. 20 a následující*). Mnozí na obou stranách se domnívali, že vojenská čá-

ra dotyku (tzv. demarkační čára ovšem neplatila pro Československo), stanovená v roce 1944 v Londýně, které armády měly v Evropě dosáhnout, neznamena, že bude též hranicí mezi územími, kde po válce bude každá z velmocí uplatňovat svůj mocenský vliv. Gaddis potvrzuje, že zatímco „*kremelský diktátor věděl, čeho chce v poválečné éře dosáhnout, Truman, Atlee a jimi vedené národy se zdály mnohem méně jisté*“ (Gaddis, 2005, s. 10). Potvrzuje se to, co Gaddis nepostřehl, že totiž situaci negativně ovlivnil idealismus prezidenta Roosevelta, který ještě na Jaltě se Stalinovými požadavky na „přátelské sousedy“ (rozsahem vytyčenými *de facto* již v německo-sovětské smlouvě z roku 1939) plně souhlasil³ (viz též Andrew – Mitrochin, 1999, s. 131 a následující). Dokonce pokládal toto právo SSSR za stejně samozřejmé jako americké zájmy vůči Latinské Americe ve smyslu Monroeovy doktríny. Tím bylo jasné, že nová sovětská západní sféra vlivu byla Západem prakticky schválena ještě před koncem druhé světové války v Evropě, což mělo dalekosáhlé důsledky nejen pro Polsko a pro pobaltské republiky, ale též pro Československo, Rumunsko a Maďarsko. Vojenská čára dotyku se stala *de facto politickou hranicí* nejen mezi zájmovými sférami vlivu, ale též mezi dvěma politickými systémy s rozdílnou – ba přímo protikladnou – ideologií. Za této situace – jak se ukázalo – byly bezpředemné diskuze o vývoji v Polsku či žádosti o pomoc americké armády bojující Praze v květnu 1945, určené v prvním případě spíše jako alibi pro světovou a polskou veřejnost než partnerovi k jednání (Gaddis, 2005, s. 20 a následující). Ve druhém případě momentální vyšší vojenskostrategické zájmy Západu v Evropě, o nichž se ale Gaddis nezmiňuje, byly soustředěny především na urychlené osvobození Dánska před příchodem sovětské armády do Šlesvicka-Holštýnska. Touto operací byl znemožněn absolutní vliv SSSR při vstupu ze Severního do Baltského moře po válce, a tím zabezpečeny „*poválečné bezpečnostní zájmy západních spojenců*“. Otázka osvobození Prahy a Československa byla pro Američany rozhodnuta jednak na Jaltě zařazením ČSR do sovětské sféry, jednak dohodou generála Eisenhowera s maršálem Antonovem o čáře dotyku vojsk v ČSR začátkem května 1945 (viz Krátký, 2001, s. 20 a následující). Domnívám se, že toto „přehlédnutí“ zájmů malých států ze strany západních mocností nutně zkresluje i pohled na význam a důsledky těchto událostí pro vývoj zemí v centru Evropy.

Závažným americkým požadavkem byla účast SSSR ve válce s Japonskem, kterou Stalin slíbil již na Jaltě a později potvrdil v Postupimi. Zde již byl ale Truman rozhodnut o použití jaderné zbraně proti Japonsku a pomoc SSSR nebyla podle Američanů již tolik žádoucí. Zpravodajci totiž rozluštěním kódů odhalili v radiových depeších mezi SSSR a Japonskem v pozdním jaru 1945 úvahy některých kruhů v Japonsku o ukončení války. Po atomových úderech navíc bylo jasné, že válka skončí mnohem dříve, než se ještě v únoru 1945 uvažovalo.

Rovněž na podzim roku 1945 odhalené aktivity sovětské špionáže na území USA, které se vyšetřováním rozrostly pro USA do překvapivých rozměrů, samozřejmě vzájemnou nedůvěru nadále prohloubily. Navíc k tomu přispěla okupační praxe, kterou SSSR uplatnil v Německu a ve východní Evropě, jež vedla k izolaci této části od území, osvobozeného v Evropě i v Německu západními armádami. Proto i Gaddis souhlasí s tím, že není dobře možné stanovit konkrétní okamžik začátku studené války, protože tento proces vzájemného odcizení začal již před koncem druhé světové války a po ní se prohloubil (odchod sovětských vojsk z Íránu na jaře roku 1946, sovětský nátlak na Turecko ohledně společné kontroly úžin, požadavek na sovětské základny ve Středomoří).

Je zajímavé, že o Stalinově volebním projevu v únoru 1946, který nejlépe pochopili G. F. Kennan⁴ a W. S. Churchill a jenž byl příčinou americké „doktríny zdržování“, platné po celou dobu studené války, se autor zmiňuje jen v souvislosti s porovnáním Wilsonových a Leninových cílů na konci první světové války a Trumanových a Stalinových cílů na konci druhé světové války. Bylo tomu tak proto, že nikdo z Američanů ani z Britů natolik neznal sovětský komunistický systém v teorii i v praxi jako rusista, zpravodajec a diplomat G. F. Kennan a starý harcovník boje proti komunismu již od dob první světové války W. S. Churchill. Jedině oni dva v daný moment nejlépe analyzovali Stalinův

projev jako návrat k pokračování politiky SSSR tam, kde ji v roce 1939 válka přerušila. Stalinův projev byl ideologickým zdůvodněním sovětské komunistické politiky v staronových podmínkách boje s kapitalismem, což konkrétně ve svých důsledcích znamenalo to, co bylo později nazváno *studenou válkou*. Jinou než studenou válku si za existence jaderného monopolu USA a zničeného hospodářství nemohl SSSR ani dovolit (Gaddis, 2005, s. 12).⁵ Gaddis potvrzuje, že Stalin místo vojenského konfliktu měl na mysli využití sociálních důsledků války v osvobozené, ale zničené Evropě a že zvláště v Německu očekával revoluci (Gaddis, 2005, s. 32 a následující).

Celkově se však domnívám, že *rozhodujícím obdobím začátku studené války* byl rok 1947 (Trumanova doktrína, Marshallův plán, vznik Bizonie a tím konec společné politiky v Německu, sovětské odmítnutí Mezinárodního měnového fondu /IMF/ a Marshallova plánu, vznik Informačního byra komunistických a dělnických stran jako ideologického nástroje komunistické politiky proti němu, vznik Rady národní bezpečnosti, CIA a Ministerstva obrany v USA), což jednoznačně potvrdil následující vývoj v prvé polovině roku 1948.

V další části své práce Gaddis velmi zajímavě naznačil méně známé souvislosti vývoje v Asii, především roli čínského vůdce Mao Ce-tunga ve studené válce. Ačkoli sám autor vylučuje přímou souvislost s vývojem v Evropě, přece jen připomíná jeho jednání se Stalinem na začátku roku 1950 v Moskvě a Stalinův zájem o rozpoutání konfliktu s Američany jako „druhé fronty“ války v Asii. A do toho spadá i Maova iniciativa podpory války v Koreji jako pomsty „za zradu Američanů při podpoře Čankajška“ (Gaddis, 2005, s. 38)⁶ při odchodu na Tchaj-wan. Stalin také odmítal ukončení korejské války, k čemuž došlo teprve po jeho smrti na jaře roku 1953. V souvislosti s válkou v Koreji Gaddis upozornil na soubor letců, což byl jediný případ za celou studenou válku, kdy spolu přímo vojáci USA a SSSR bojovali. Ačkoli to obě bojující strany věděly, oficiálně to do současnosti udržely v tajnosti (Gaddis, 2005, s. 60 a následující). Vztahy mezi USA a Čínskou lidovou republikou (ČLR) se začaly měnit až koncem šedesátých let, kdy zesílily rozpory mezi ČLR a SSSR, které vyvrcholily vojenskými konflikty na řece Ussuri v roce 1969, a v době, kdy se americkým prezidentem stal R. M. Nixon.

V šedesátých letech došlo k významné změně, když se zhroutil *kolonialismus*. Gaddis sice uvádí, že studená válka tvořila jen rámec dekolonizace, ale přímý vztah podle jeho názoru tyto dva významné procesy v mezinárodních vztazích neměly (Gaddis, 2005, s. 123 a následující). Domnívám se, že tomu tak úplně nebylo a že studená válka netvořila jen rámec. Podle mne, především určité uvolnění studené války (*detente*) v šedesátých a sedmdesátých letech přímo umožnilo stabilizaci v předcházejícím desetiletí vzniklých samostatných států (bývalých kolonií) a navíc tyto státy, nejdříve působící v Hnutí nezúčastněných a později v rámci skupiny zemí tzv. třetího světa, jednoznačně ovlivnily studenou válku. Jednak *de facto* až na výjimky se mnohé vyčlenily z obou proti sobě stojících táborů. Svědčí o tom například na jedné straně zánik některých vojenských paktů (CENTO, SEATO), na druhé straně pak postupné změny intenzity etnických, ale i politických konfliktů, které vlivem studené války vznikly na území rozvojových zemí (například Libanon, Kongo, Angola, Indonésie, Vietnam, ale i Írán, Guatemala, Kuba, Chile a další). To se projevilo též velkým zvýšením počtu a váhy rozvojových zemí v OSN, převážně s ideologií namířenou proti oběma supervelmocím. Přitom Gaddis upozorňuje na skutečnost, že to byla Francie a ČLR, které se snažily samostatnou politikou oslabit studenou válku (Gaddis, 2005, s. 138 a následující). Domnívám se, že se oba státy snažily více angažovat v rozvojových zemích posilováním jejich nacionalismu. Tím se například ČLR stávala v některých státech soupeřem sovětského vlivu, což přispívalo i k prohloubení ideologických rozporů mezi nimi. Navíc čínský vliv oslaboval pozici obou supervelmocí – USA i SSSR. Přitom autor poukazuje na sovětskou snahu uplatnit se v této době zbrojnými dodávkami v řadě rozvojových zemí s cílem rozšířit svůj vliv v tzv. třetím světě.

Avšak zároveň tvrdá antikomunistická politika R. Reagana a M. Thatcherové jako odpověď na události v Afghánistánu a v Íránu v roce 1979 vedla k zastavení vyjednávání se SSSR o odzbrojení a politiku *detente* tak násilně přerušila. Nikdo netušil, že to znamenalo druhé a poslední vzepětí vlny studené války. Většina lidí cítila, že se studená válka blíží ke konci, ale nikdo nevěděl, kdy a jak se to stane (Gaddis, 2005, s. 238). Proto ani signály ze strany M. Gorbačova po jeho nástupu do čela SSSR v roce 1985 (jednostranné snížení ozbrojených sil koncem roku 1988, stažení sovětských vojsk z Afghánistánu v únoru 1989, události v Maďarsku, v Polsku, v NDR a v dalších satelitních zemích v témže roce, právě tak jako série schůzek nejvyšších představitelů USA a SSSR) nebyly zpočátku chápány jako začátek konce celé historické etapy. Teprve pád berlínské zdi a stupňující se úspěšný odpor vůči komunismu a SSSR ve střední Evropě předznamenaly, že se konečně dostavil dlouho očekávaný pád sovětského impéria a komunismu. V tomto směru Gaddis vysoko hodnotí Gorbačovův postoj (Gaddis, 2005, s. 207), že z titulu své moci nechal volný průchod událostem ve východní Evropě bez vojenského zásahu. Bylo jeho zásluhou, že revoluce zůstala nekrvavým (s výjimkou Rumunska) přechodem k budování demokracie, který dovršila koncem roku 1989 schůzka představitelů USA a SSSR na Maltě. M. Gorbačov a G. H. W. Bush zde vyjádřili nejen společný souhlas s nastoupeným demokratickým procesem, ale též nutnost přítomnosti USA v současné Evropě. Oba souhlasili také s tím, že významným stabilizátorem změn pro jednotnou Evropu bude sjednocené demokratické Německo v jejím středu. Jednání na Maltě potvrdilo Gaddisův názor na hodnocení Gorbačova, který „byl ve světě oblíbený, avšak doma nikoli“ (Gaddis, 2005, s. 252). V následujících dvou letech to potvrdil i vývoj ve vlastním SSSR. Evropa a celý svět nastoupily novou cestu a studená válka se stala minulostí.

Velmi zajímavé jsou *celkové závěry* profesora Gaddise. Za důležitou pro hodnocení studené války považuje především skutečnost, že od poloviny 20. století nedošlo k velké válce mezi hlavními velmocemi – USA a SSSR –, a to ani při existenci jaderných zbraní či menších konfliktů, do nichž byly v různé míře obě zapojeny. Odůvodnil to tím, že pokročila vojenská i ostatní technika, že důvody pro rozpoutání konfliktu za existence nejmodernejších zbraní byly nedostatečné, že zpravodajská činnost byla mnohem dokonalejší a že každá strana měla dost průhledných informací, než aby rozpoutala vzájemný konflikt.⁷ Nejúčinnější zbraně ztratily za studené války svou sílu a význam, protože je nemohl nikdo použít, aniž by byl sám vážně poškozen.

Dalším poznatkem je skutečnost, že v důsledku druhé světové války po porážce nacismu v Německu a militarismu v Japonsku nedošlo k většímu rozmachu diktátorských režimů s výjimkou nastolení komunistických režimů pod vlivem SSSR a dočasných diktatur v některých zemích rozvojového světa vlivem obou supervelmocí. Zároveň však v průběhu studené války bylo možné sledovat důsledný odpor proti komunistickým režimům a SSSR, což podle Gaddisova názoru ukázal *de facto* pád Brežněvovy doktríny již začátkem osmdesátých let v Polsku (Gaddis, 2005, s. 221). Morální vliv na oslabení přitažlivosti marxismu-leninismu měl nejen rostoucí disent, ale i důsledná politika demokratických zemí a Vatikánu za papeže Jana Pavla II., jenž pocházel z Polska (Gaddis, 2005, s. 263). Oslabení komunismu také způsobila skutečnost, že „sliboval lepší život, ale neuspěl při jeho realizaci“ (Gaddis, 2005, s. 264). Protože se nedostavila jím předpovídaná válka v rámci kapitalismu, nedostavila se ani světová revoluce (Gaddis, 2005, s. 264). Historický vývoj druhé poloviny 20. století se jednoznačně obrátil proti komunismu, který si to začal uvědomovat.

Zajímavé je autorovo konstatování, že počet demokratických režimů se v průběhu studené války zpětinasobil. Došlo ke globalizaci demokratizace nejen v postkomunistických, ale i rozvojových zemích, zvláště pak po skončení studené války. Komunismus byl zdiskreditován nejen ekonomickým zaostáváním, ale též zvyšující se politickou a sociální nespravedlností. Významnou roli podle něho sehrála vyšší úroveň vzdělanosti, rozmach informační společnosti a markantní rozdíly v životní úrovni ve prospěch demokratického světa (Gaddis, 2005, s. 265).

Na závěr bych chtěl přidat jednu kritickou poznámku. Jak autor v úvodu uvedl, tato historická studie byla napsána především proto, aby poskytla studentům ucelený obraz o jevu zvaném *studená válka*. Z vlastní pedagogické praxe i ze znalosti řady amerických publikací vím, jak důležitou otázkou je pokus o základní periodizaci vývoje problému. Právě proto, že autor je odborník, jenž se může opřít nejen o hlubokou znalost dokumentů a literatury, ale též o řadu svých dílčích monografií, očekával bych v této přehledné studii utřídění výkladu tohoto tématu v úvodní kapitole do základních etap, které proces studené války během čtyřiceti pěti let prodělal. Tím by se zvýraznily etapy ostrého zápasu, založeného na ambicích a vojenské síle obou stran na začátku a na konci období soupeřící bipolarity. Dále by se odlišily etapy, kdy se soupeření prohloubilo a rozrůžnilo, což umožnilo, aby vedle hrubé vojenské síly, která tvořila základ tohoto zápasu, bylo možné použít i další faktory. Právě při diferenciaci působení i různých nástrojů politiky, ekonomiky, kultury, vědy a propagandy podle vývoje celkových mezinárodních vztahů lze odlišit jednotlivé etapy. Autor sice určité náznaky těchto etap v textu má, ale čtenář, který látku a fakta důvěrně nezná, si tento celkový přehled neudělá.⁸

Na konec musím s radostí konstatovat, že recenzovaná nejnovější práce profesora J. L. Gaddise je přes uvedené drobné poznámky velmi dobrá a přináší některá nová fakta, ale zvláště upozorňuje na podnětné souvislosti, které nabízejí každému zájemci o problematiku studené války novější a úplnější pohled na toto historické období. Je to důležité proto, aby svět vyvodil z jeho průběhu poučení, aby se nemohla obdobná praxe a její důsledky vrátit. Lidstvo si totiž před šedesáti lety též myslelo, že napětí, lokální války, masové vraždění ve jménu ideologie se po takových tragických zkušenostech, jaké prožilo v letech 1938–1945, nemohou opakovat.

Je třeba jen litovat, že doposud téma studené války nemáme obdobně u nás zpracováno z pohledu střední Evropy, protože zkušenosti s nadhledem šedesáti let mohou být mnohem dramatictější, plastičtější a bohatší, a tím také pro všechny přínosnější i varující.

Karel Krátký

¹ Centrum vydává pravidelně od července 1992 Cold War International History Project Bulletin, kde publikuje dokumenty z uvedených archivů. Dále vydává drobné studie k jednotlivým problémům studené války.

² Angličan Georg Orwell, vlastním jménem Eric Blair, napsal román-vizi s názvem „1984“ v době, kdy byl vážně nemocen, konkrétně v letech 1946–1948 a vydal ho v roce 1949 v Londýně, kde o rok později zemřel. Název jeho knihy je přesmyčkou letopočtu dokončení románu (1948/1984).

³ Roosevelt krátce před svou smrtí přiznal, že se cítil Stalinem podveden (Gaddis, 2005, s. 22).

⁴ „Dlouhý telegram“ ze dne 22. 2. 1946 poslal G. F. Kennan na žádost Státního Departmentu jako analýzu k postoji SSSR k neratifikaci členství v Mezinárodním měnovém fondu a v Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj. Dále viz jeho poznámky ke Stalinovu volebnímu projevu z 13. 2. 1946 (viz Miscamble, 1982, s. 24 a následující; Krátký, 2001). Tento telegram se stal základem Kennanova článku ve Foreign Affairs v létě roku 1947, podepsaném Mr. X.

⁵ Gaddis zde souhlasí s Geoffrym Robertsem, že Stalin okamžitě „nechtěl ani horkou, ani studenou válku“, aby se mohly splnit jeho představy o vývoji v poválečném období (v předvolebním projevu naznačil na patnáct let).

⁶ Stalin myšlenkou „druhé fronty v Asii“ vyprovokoval v roce 1950 Ho Či Mina ve Vietnamské demokratické republice k ofenzivě proti Francouzům. V Koreji se ale všichni obávali, že Američané použijí jadernou bombu, zvláště když tím hrozil po nástupu čínských „dobrovolníků“ generál Mac Arthur. Proto jej prezident Truman také odvolal.

⁷ Jako příklad autor uvádí osud přísně utajených manévrů NATO Able Archer 83 za účasti velení NATO. Manévry byly pojaty velmi široce s mimořádným nasazením letectva při přesunech, takže podle sovětských zpravodajských služeb bylo sovětské velení informováno o přípravách jaderného úderu. Podle Gaddisova názoru se dokonce Reagan zalekl, protože vzniklá panika vyvolala i u amerického vedení obavy z neočekávaných odvetných opatření druhé strany. Proto byla tajnými kanály sovětská strana informována, že jaderný útok nehrozí. Sám Reagan se obával jaderné války, kterou by mohl vyvolat. Výsledkem bylo jednání o podpisu smlouvy START (Gaddis, 2005, s. 228). Je zajímavé, že v oficiálních publikacích NATO není o této události ani zmínka (například Handbook NATO, Brusel, 2001). Zmínku jsem našel v práci: Eichler, 2004, s. 51, kde ovšem není uveden pramen.

⁸ Například učebnice Kegley – Wittkopf, 1996, s. 59; Purvis, 1992, s. 31.

RECENZE

Literatura

- Andrew, Christopher – Mitrochin, Vasilij (1999): Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv. Praha: Akademia, 1999.
- Eichler, Jan (2004): Mezinárodní bezpečnostní vztahy. Praha: VŠE, 2004.
- Gaddis, John Lewis (1982): Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy. New York: Oxford University Press, 1982.
- Gaddis, John Lewis (1987): The Long Peace. Inquiries in the History of the Cold War. New York: Oxford University Press, 1987.
- Gaddis, John Lewis (1972): The United States and the Origins of the Cold War 1941–1947. New York: Columbia University Press, 1972.
- Gaddis, John Lewis (1997): We Now Know. Rethinking Cold War History. New York: Oxford University Press, 1997.
- Kegley, Charles W., Jr. – Wittkopf, Eugene R. (1996): American Foreign Policy. Pattern and Process. 5th ed. New York: St. Martin's Press, 1996.
- Krátký, Karel (2001): Evropa mezi USA a SSSR 1944–1947. Rukopis habilitační práce. Praha: FMV VŠE, 2001.
- Miscamble, Wilson D. (1982): George F. Kennan and the Making of American Foreign Policy, 1947–1980. Princeton: Princeton University Press, 1982.
- Purvis, Hoyt (1992): Interdependence. An Introduction to International Relations. Orlando, Florida: HBJ College Publishers Inc., 1992.